

КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ЯК ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНА ОСНОВА ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ

Мариківська Галина Анатоліївна

к.пед.н., доцент

Харківський національний університет

внутрішніх справ

м. Харків, Україна

Вступ. Перетворення в економічній, соціальній, культурній галузях суспільства потребують зміни в системі професійної підготовки фахівців у закладах вищої освіти. Інтеграція України в європейський простір загострила питання виховання високоосвічених культурних громадян, здатних до ефективної комунікативної взаємодії. Необхідність посилення мовної підготовки учнів та студентів неодноразово підкреслювалася в низці нормативно-правових актів, зокрема в законах України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», а також «Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» тощо.

На актуальність порушеної проблеми вказує також значна кількість проведених досліджень. Зокрема вченими висвітлено такі аспекти суголосної проблематики: загальнотеоретичні основи здійснення мовленнєвого процесу (С. Вербещук, О. Гойхман, І. Зимня та інші), диференційні ознаки мови й мовлення (М. Вашуленко, О. Крсек, Л. Федоренко, Р. Чечет та інші); одиниці, види мовленнєвої діяльності, етапи її здійснення (В. Глухов, О. Леонтєв, В. Ковшиков, Л. Щерба та інші); структура, зміст, якісні ознаки мовленнєвої культури (Н. Дика, В. Пасинок, Т. Плещенко, Н. Федотова та інші), розвиток комунікативного потенціалу особистості (О. Бодальов, Ю. Ємельянов, Г. Ковальов, О. Леонтєв); розвиток комунікативних умінь (В. Кан-Калік, А. Кідрон, А. Мудрик, Т. Шепеленко); формування комунікативної компетентності (роботи закордонних дослідників – Н. Беркел-Росфус, М. Бірам, А. Дейвис, М. Канале, Дж. МакКроскі, А. Палмер, С. Савігнон, А. Фітцпатрік, роботи вітчизняних дослідників – Ю.

Жуков, А. Панфілова, Л. Петровська, Є. Руденський); сутність мовленнєвого середовища та його роль у формуванні мовленнєвої культури особистості (А. Богуш, Н. Гавриш, К. Крутій, А. Левчук та інші).

Дослідження проблеми формування мовленнєвої культури студентів передбачає визначення його теоретико-методологічної основи. Як конкретизовано в процесі наукового пошуку, її становлять такі підходи: культурологічний, аксіологічний, компетентнісний і комунікативно-діяльнісний. У даному дослідженні зупинимося на культурологічному підході.

Мета дослідження – проаналізувати культурологічний підхід як теоретико-методологічну основу формування мовленнєвої культури студентів.

Для розв'язання поставлених завдань було використано теоретичні методи дослідження: аналіз, порівняння та узагальнення наукової літератури з метою визначення змісту мовленнєвої культури студентів.

Результати й обговорення. На сьогодні в науковий обіг введено більше 250 різних визначень поняття «культура».

Як свідчить аналіз наукової літератури, учені сприймають культуру як «другу природу», вкладаючи у визначення цього поняття розуміння впливу людини на природу з метою її пристосування й використання в інтересах суспільства. Слід також зазначити, що саме поняття «культура» уживають для позначення як фундаментальних явищ, так і окремих його складників. Наприклад, в одному з наукових джерел [11, с. 32] виокремлюють такі види культури: «культура мислення», «культура почуття», «фізична культура», «культура поведінки», «культура мови», «мовленнєва культура» тощо.

Формування культури – тривалий, динамічний процес. Окремі його компоненти закладаються ще на ранніх стадіях життєдіяльності. Найбільша активність виявляється в період оволодіння професійною діяльністю, а саме в період навчання в закладах вищої освіти [2].

Зазначимо, що в контексті порушеної проблеми дослідження основна увага приділялась саме вивченню мовленнєвої культури як важливої складової культури особистості. Як стверджують учені (Є. Адамов, А. Багмут, В. Бадер,

І. Блинов, І. Борисюк, Л. Введенська, Г. Лабковська, О. Михайличенко, Г. Олійник. Л. Павлова, Л. Скворцов, І. Стіліану, С. Христові та інші), культура мовлення не тільки є ознакою високої культури особистості, а й обумовлена останньою. Як наслідок, чим більше культурною є людина, тим більше культурним є її мовлення.

Уточнимо, що в педагогіці під підходом розуміють певну позицію, точку зору, що має на меті дослідження, проектування та організацію педагогічної діяльності [4, с. 36]; особливу форму пізнавальної та практичної діяльності, що розуміють як аналіз педагогічних явищ під певним кутом зору, як стратегію дослідження освітнього процесу, як базову ціннісну орієнтацію, що визначає позицію педагога [12, с. 38].

Як наголошує Г. Гайсіна, культурологічний підхід є сукупністю теоретико-методологічних положень і організаційно-педагогічних заходів та орієнтує науковий пошук і практичну педагогічну взаємодію на становлення особистості як суб'єкта культури. На думку дослідниці, цей підхід передбачає також розуміння й пояснення досліджуваного педагогічного об'єкта як культурного явища або процесу, використання феномена культури в ролі стрижневого ракурсу вивчення й пояснення педагогічних явищ і процесів [5].

Аналогічні ідеї висловлюють Н. Тверезовська та Г. Чередниченко, які відзначають, що впровадження культурологічного підходу до дослідження педагогічних явищ відбувається в контексті загальнофілософського розуміння культури. У цьому випадку культуру сприймають як механізм, що регламентує й регулює діяльність особистості, адже саме культура визначає «весь спектр практичної та духовної активності людини, її можливої взаємодії з навколишнім світом і собою». За висновками дослідниць, культурологічний підхід концентрує увагу на необхідності визначення, які зміни мають відбуватися в педагогічній теорії, щоб вона відповідала гуманістичним віянням у сучасній культурі, як можна збагатити зміст і форми організації педагогічного процесу новими культурними компонентами [13].

Як зазначає В. Доманський, з позиції культурологічного підходу людина

є «продуктом творчої діяльності людських спільнот та притаманних історико-культурних традицій», що стає підставою для сприйняття процесу формування особистості молоді людини як процесу її «окультурення». На думку автора, цей процес містить такі ланки: 1) початкову, спрямовану на освоєння молоді людиною соціальних норм-зразків, створення «простору життя», що забезпечує соціологізування людини; 2) етап розвитку особистості, освоєння нею способів мислення й діяльності, «проектування нових форм соціального життя»; 3) етап створення «свого образу, проживання в своїй особистій історії, освоєння її знаків, символів, типів свідомості». За В. Доманським, результатом цього процесу є формування людини як особистості, яка характеризується «своїм багатством сенсів» [10].

Ю. Бочук стверджує, що сутність культурологічного підходу полягає у вивченні особистості в контексті її культурного існування. У свою чергу, це передбачає проектування системи освіти, яка має максимально повно відповідати наявному типу культури та запитам суспільства. Автор також уточнює, що культурологічний підхід спрямовує дослідника на вивчення педагогічних явищ і процесів як сукупності різних компонентів культури, причому це відбувається з урахуванням локальної культурної ситуації [2, с. 121].

У контексті порушеної проблеми дослідження доцільно також звернути увагу на наукову точку зору О. Галагузова, який наголошує, що з позиції культурологічного підходу людина завжди діє в межах певної культури. Автор констатує, що кожна людина, з одного боку, є суб'єктом і активним творцем культурних об'єктів, а з іншого – об'єктом впливу загальнолюдської культури. А тому О. Галагузов вважає, що педагогічні проблеми, у тому числі проблеми особистісного становлення молоді, слід розглядати крізь призму розвитку культури [6, с. 45].

Маючи аналогічні погляди, В. Крайник підкреслює, що реалізація культурологічного підходу в навчально-виховному процесі передбачає його сприйняття як культурного процесу, який здійснюється в культуровідповідному

педагогічному середовищі. Причому науковець наголошує на тому, щоб усі компоненти цього середовища були наповнені «людськими сенсами» та сприяли культурному розвитку й самореалізації особистості учня [8, с. 49].

У дослідженні в нагоді також стали визначені автором основні теоретичні положення реалізації культурологічного підходу в педагогічній царині:

– кожний школяр сприймається педагогом як суб'єкт, який здатний до культурного саморозвитку та культурних самозмін;

– педагог є посередником між школярем і культурою і вводить його у світ культури та забезпечує йому педагогічну підтримку в самовизначенні в культурному просторі;

– рушійними силами педагогічного процесу як культурного феномена є прагнення його учасників відпрацювати систему власних особистісних сенсів, розбудова педагогічної співпраці в досягненні цілей культурного саморозвитку кожного з них;

– навчальний заклад є цілісним культурно-освітнім середовищем, у якому існують і відтворюються «культурні взірці життя, відбуваються культурні події, здійснюється створення культури й виховання людини культурою» [8, с. 50].

Відзначимо, що в руслі дослідження особливий інтерес викликала наукова праця Н. Костриці, у якій відображено роль і значення культурологічного підходу в оволодінні молоддю мовою як важливим досягненням людства. Як вважає дослідниця, з позиції культурологічного підходу метою сучасної освіти є «людина культури», змістом – «культура як середовище», а культуротворчість – «способом розвитку людини в культурі» [7].

Інтерпретуючи мовну семантику як результат культурного досвіду, авторка поділяє точку зору В. Красних, відповідно до якої кожна мовну одиницю слід сприймати як «одиницю культурної пам'яті народу» [9, с. 36]. Е. Бенвеніст теж писав, що «саме через мову людина засвоює культуру,

утверджує її чи перетворює» [1, с. 31-32].

Висновки. На підставі врахування точок зору різних науковців зроблено висновок про те, що важливість використання культурологічного підходу як методологічної бази дослідження обраної проблеми зумовило стратегією гуманізації процесу виховання учнів, яка передбачає формування їх як суб'єктів і носіїв сучасної культури. Крім того, проведення наукового пошуку з позиції окресленого підходу забезпечує сприйняття мовленнєвої культури як важливого складника духовної культури окремої особистості й людства загалом.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бенвенист Э. Общая лингвистика. Москва : Прогресс, 1974. 448 с.
2. Бойчук Ю. Д. Культурологічний і аксіологічний підходи до формування еколого-валеологічної культури студентів вищих педагогічних навчальних закладів. *Вісник НТУУ "КПІ". Філософія. психологія. педагогіка.* 2009. Вип. 3. С. 121-124.
3. Будянська В.А. Формування культури ділового спілкування майбутніх фахівців економічного профілю: автореф. дис...кан.пед.наук: 13.00.04. Київ, 2013. 20 с.
4. Варенко Т. К. Виховання педагогічної толерантності майбутніх учителів на основі аксіологічного підходу: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07. Харків, 2011. 212 с.
5. Гайсина Г. И. Культурологический подход в теории и практике педагогического образования: автореф. ... д-ра пед. наук: 13.00.08. Москва, 2002. 37 с.
6. *Галагузов А. Н.* Культурологический подход как методологическое основание образовательной деятельности. *Педагогическое образование и наука.* 2011. № 4. С. 45-50.
7. Костриця Н. М. Культурологічний підхід до формування мовної особистості майбутніх фахівців аграрної галузі [Електронний ресурс /

Н. М. Костриця.–Режимдоступу:<http://journal.kdpu.edu.ua/filstd/article/view/1068>.

8. Крайник В. Л. Культурологический поход к профессиональной культуре педагога. *Вестник ТГПУ*. 2004. Вып. 5(42). С. 49-54.

9. Красных В. В. Этнопсихоллингвистика и лингвокультурология Москва : Гносис, 2002. 284.

10. Методика преподавания интеграционного курса (литература, изобразительное искусство, компьютерные технологии в Диалоге Культур: метод. пособ. / под ред. Е. П. Гайдамаки. Томск : Том. госуд. ун-т, 2005 124 с.

11. Пасинок В. Г. Теоретичні основи мовленнєвої підготовки вчителя. Харків : ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2001. 270 с.

12. Пометун О. І. Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті. Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи; під заг. ред. О. В. Овчарук. Київ: «К.І.С.», 2004. С. 64 -70.

13. Тверезовська Н. Т. Культурологічний підхід до формування особистості майбутніх фахівців у процесі професійної підготовки [Електронний ресурс] / Н. Т. Тверезовська, Г. А. Чередниченко. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/14_NPRT_2011/Pedagogica/5_86986doc.htm.